

PLANTENWERKGROEP

--- NMC-Schijndel --- Natuurgroep Gestel ---

Plant van de maand juli 2023

Hartgespan

Algemeen

Wetensch. naam	Leonurus cardiaca L.
Familie	Lamiaceae/Lipbloemenfamilie
Geslacht	Leonorus/Hartgespan
Soort	Hartgespan
Hoogte	30 – 90 centimeter
Plantvorm	Kruid
Plant	Eénhuizig
Wortels	Wortelstok
Stengels	Rechtopstaand
Bladstand	Tegenoverstaand
Bladvorm	Hand-/lancetvormig
Bladkleur	Groen
Bladrand	Gelobd
Bloeiperiode	Juni – augustus
Bloeiwijze	Schijnkrans
Bloemvorm	Lipbloem
Bloemkleur	Roze
Bloementype	Tweeslachtig
Kelkbladen	5
Kroonbladen	Vergroeid
Meeldraden	4
Stijlen	
Stempels	
Vruchtbeginsel	Bovenstandig
Vrucht	Splitvrucht
Leefvorm	Overblijvend
Groeiplaats	Voedselrijk beschaduwde substraat

Foto 1. Hartgespan

Afb. 2. Overzichtsbeeld

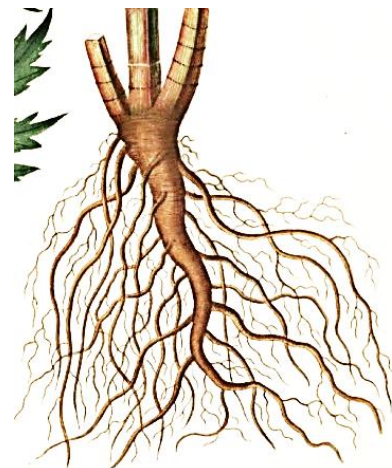

Foto 3. Wortelstok

Inleiding

*Fegswijzen****:

*"Sint-Jacobs (25 juli)-witte-wolkenlucht
voorspelt de wintersneeuw als vrucht".*

De eerste foto komt nog uit mijn analoge-foto-periode. Het is juni als deze plant mijn aandacht trekt. Hartgespan komt voor het eerst aan me voorbij. Toen nog geen series foto's, helaas was ik destijds te zuinig op mijn fotorolletje. Maar goed. Tijden veranderen, de plant blijft en voor deze maand staat Hartgespan in mijn/ons aandachtscentrum.

Naamgeving

Leonurus. Twee Griekse woorden zijn hier verenigd: *leon* dat voor *leeuw* staat en *oura* dat staart betekent. In de bloeiwijze zou het voorgaande herkenbaar zijn. Mij is dat (nog) niet gelukt, te weinig leeuwen en te weinig staarten gezien?

Cardiaca. De vertaling van *cardiaca* is *het hart betreffende*. De plant zal hartzaken kunnen behartigen.

Hartgespan. Ook in de Nederlandse naam is de plant *spannend* voor het *hart*.

In het Fries, Frans, Duits en Engels noemt men de plant achtereenvolgens: Bermnettel, Agripaume cardiacaque, Herzgespann en Motherwort.

Plaatsing

Heukels** plaatst de plant in de Lipbloemenfamilie, verder in het geslacht *Leonurus* en de soort *Hartgespan*. In het geslacht *Leonurus* wordt alleen nog vermeld dat er behaarde planten zijn gevonden en er verdere studie naar deze ondersoort(en) nodig is.

Beschrijving

Levensvorm. *Hartgespan* (foto 1) is een overblijvende plant en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Hemikryptofyten. De plant zal tussen de 30 en 90 cm. groot worden. Een overzichtsbeeld geeft afbeelding 2.

Wortels. Het wortelstelsel van *Hartgespan* wordt goed weergegeven in afbeelding 3.

Stengels. De niet altijd vertakte stengels staan recht omhoog (foto 1). Ze zijn vierkant en van lichte lijsten voorzien (foto 4).

Bladeren. We letten op de plaats waar de tegenover elkaar geplaatste bladeren zich bevinden. De onderste zijn weliswaar handvormig, maar behoorlijk rond van vorm met een hartvormige voet (foto 5). De hoger geplaatste bladeren gaan naar een langwerpige vorm met een wigvormige voet (foto 8). De onderste zijn 5 tot 7-lobbig, de bovenste 3-lobbig. De randen lijken onregelmatig getand. De kleur groen van de bovenzijde is donker (foto 6) en van de onderzijde licht (foto 7); daar is de nervatuur prachtig te zien. Het waren vooral die bladeren die me in 2009 intrigeerden.

Bloemen. De éénhuizige plant heeft tweeslachtige roze lipbloemen van acht tot twaalf millimeter; soms heeft de bloem paarse vlekken. Ze zijn in (schijn)kransen in de bladoksels geplaatst (afb.2). De kroonbladen vormen een klokvormige tweezijdig symmetrische bloem die bestaat uit een boven- en onderlip. De volle beharing op de bovenlip valt zeker op (foto 9). Er zijn vijf gepunte kelktanden. Verder zie je direct dat de plant over de hele stengel bij elk bladpaar bloeikransen vormt.

Vruchten. Het vruchtbeginsel groeit uit tot een vierdelige splitvrucht. Op foto 10 zie je nog de verhoude bloestengels van het vorige jaar.

Foto 4. Stengel

Foto 5. Eerste bladeren

Foto 6. Bovenzijde blad

Foto 7. Onderzijde blad

Foto 8. Blad boven in de plant

Foto 9. Bloem(en)

Groeiplaats

Bekijken we de groeiomstandigheden dan zien we dat:

- het substraat varieert van voedselarm tot voedselrijk.
- de grond kalkhoudend en humeus zal zijn.
- er een matig vochtige omgeving is.
- de plant gedijt op een licht beschaduwde plaats.

Hartgespan zullen we onder meer in bosranden, rudera-
le terreinen en langs dorpswegen(foto 10) aan kunnen
treffen.

Voortplanting

Insecten bestuiven(foto.11) de plant en het zaad zorgt
voor de verspreiding doordat de kelktanden aan dieren
haken, die ze dan meeslepen.

Verspreiding

Kaartje 11 laat zien waar de plant wereldwijd groeit.

Voor Nederland staat de plant als *Archeofyt* te boek, dat
wil zeggen dat Hartgespan zich al vóór 1500 n.Chr. hier
gevestigd heeft. Omstreeks de 7^e eeuw zou de plant uit
Azië naar onze streken zijn gekomen. In kloostertuinen
-en nu nog in kruidentuinen(Openluchtmuseum Arn-
hem)- is Hartgespan zeker vanaf de 15^e eeuw een ge-
waardeerde geneeskrachtige plant.

Gebruik

Hartgespan is een plant die, samen met Valeriaan, bij
hartziekten werd gebruikt. Er gaat een rustgevende
werking van uit.

Verder is bekend dat Hartgespan bij de bereiding van
bier werd toegepast en smaakt de erwten- en linzensoep
beter door daar blad van deze plant aan toe te voegen ?

Tot slot

*Fegswijzen****:

"In July shear your rye".

(juli berooft je van de tarwe → in juli oogsten we de tarwe)

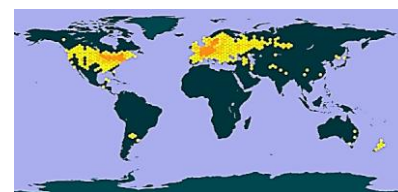
Telkens weer blijkt het meer dan de moeite waard te
snuffelen in de *Flora Batava*, want wat moeten we met
de relatieve termen/woorden als *oudtijds* en *tegenwoor-
dig*. En hoe verhoudt Hartgespan zich t.o.v. *bijen*,
paarden, *schapen*, *geiten*, *runderen* en *varkens* ? Lees mee:

GENEESKUNDIG GEBRUIK. De geheele Plant geeft een sterken reuk en een weinig bitteren smaak: oudtijds oordeelde men dezelve te zijn, hartsterkend, toonwekkend, prikkelende, openende; maar tegenwoordig erkent men, dat deze eigenschappen, waar van de eerste haar den naam heeft doen geven van *Cardiaca*, dat is, hartsterkend, vrij onzeker zijn, waarom zij dan ook tegenwoordig zeer weinig gebruikt wordt, noch in de Apotheek, noch onder de Huismid-
delen. (FAVROD DE FELLENS).

HUISHOUDELIJK GEBRUIK. De Bloemen gezocht door de Bijen. De Plant door Paarden, Schapen en Geiten gegeten, door Runderen en Varkens geweigerd. LINN. *Pan. Succus*. Door BRUGMANS als schadelijk in de weiden opgegeven.

Foto 11. Insectenbezoek

Afb. 12. Verspreiding Hartgespan

Kijk, was het eerst 't blad dat me intrigeerde, nu staat de hele plant in mijn belangstelling. En hoe is dat met U? En als de zeldzame plant gevonden is, ruik er dan ook eens aan.

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb. foto's: GtD(1,4,6,7,8,10); Flora Batava(2); Flora Danica(3);
Saxifraga(5,9,11); GBIF(Global Biodiversity Information Facility)(12).

1. Hartgespan	Reichswald	juni 2009
2. Overzichtsbeeld	Flora Batava – Jan Kops	19 ^e eeuw
3. Hoofd-bijwortels	Georg Christian Oeder e.a. 91761-1883)	
4. Stengel	Schijndel	4 juni 2023
5. Eerste bladeren	Saxifraga – Rutger Barendse	
6. Bovenzijde blad	Schijndel	4 juni 2023
7. Onderzijde blad	Schijndel	4 juni 2023
8. Blad boven in de plant	Schijndel	4 juni 2023
9. Bloem(en)	Saxifraga – Rutger Barendse	
10. Twee jaar	Schijndel	4 juni 2023
11. Insectenbezoek	Saxifraga – Rutger Barendse	
12. Verspreiding	GBIF	

**Heukels' FLORA van Nederland. 24^e druk. 2020.

***uit: THE COUNTRY DAIRY OF AN EDWARDIAN LADY. Edith Holden, 1906.
DE VREUGDE VAN HET LANDLEVEN. Edith Holden, 1906.

De Plant van de Maand is te vinden op: <https://www.nmcschijndel.nl>
en op: <https://www.natuurgroepgestel.nl>